

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

1

Specifika výtvarného vzdělávání adolescentů v oboru grafický design ve středních školách

Mgr. Lenka Kašpárková

Anotace: Příspěvek se zabývá specifiky sekundárního odborného výtvarného vzdělávání, které obvykle probíhá v období adolescence. Charakterizuje toto vývojové období a mapuje zvláštnosti výtvarné edukace a výtvarného projevu dospívajících. Zaměřuje se na to, jak se výtvarná edukace i výtvarný projev adolescentů liší od předcházejících vývojových období. Všímá si také rozdílů ve výtvarném projevu adolescentů, kteří se rozhodli zabývat se výtvarným uměním profesionálně a těch, kteří se tvorbě věnují ve volném čase. Prostor je věnován rovněž srovnání volného výtvarného projevu studentů a výtvarných prací vznikajících racionálním způsobem pod vedením pedagoga.

Klíčová slova: adolescence, sekundární výtvarné vzdělávání, odborná výtvarná edukace, grafický design, výtvarný projev adolescentů.

Úvod

Zkoumání dětské kresby a vědeckému popisu dětské výtvarné tvorby se zhruba od druhé poloviny 19. století věnovalo mnoho odborníků z oblasti pedagogiky, psychologie i výtvarného umění (např. Luquet, Lowenfeld, Read, Kelloggová, Bremsová, Arnheim, Davido, Matthews, z našich autorů jsou to např. Hostinský, Čáda, Uždil a mnozí další). Nicméně většina těchto autorů se v minulosti zabývala převážně výtvarným projevem dětí, ale velmi málo prostoru bylo věnováno výtvarnému projevu dospívajících. V současné době lze sice již nalézt některé publikace a vysokoškolské kvalifikační práce zabývající se touto problematikou, avšak ve srovnání s dětským výtvarným projevem je adolescenci věnována stále velmi malá pozornost.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

2

Jak jsme již uvedli, výzkumu v oblasti dětského výtvarného projevu se věnovala celá řada odborníků. Na základě jejich výzkumů bylo zjištěno, že dětský výtvarný projev má určité své zákonitosti a jeho vývoj je možné rozdělit do několika období, jak uvádí například Uždil – Zhoř: „Díky podobnosti základních rysů, prvků a symbolů kreseb dětí v určitém věku je možné hovořit o stadiálním vývoji dětské kresby“ (1964).

„Zcela první kresby dítěte jsou vytvořeny z touhy vlastní každému člověku – vtisknout svoji stopu do světa, zanechat v prostoru svoji zprávu nebo odkaz a současně se ho tím zmocnit a ovládnout ho.“ (Šicková Fabrici, 2002, p. 103). Přičemž první projevy dětské výtvarné tvorby se objevují během druhého roku dítěte (Babyrádová, 1999), kdy začíná stadium nejprve náhodných a později záměrných čmáranic (Šicková Fabrici, 2002), dítě bere do ruky tužky a čmárá na papír. Pohyb nejprve vychází z celého ramenního kloubu a až později z kloubu zápěstního. Přibližně kolem třetího roku se začínají objevovat první obrysové tvary (např. Baker, Kelloggová, 1967, in: Švancara a kol., 1980). Piaget toto období výstižně nazývá obdobím senzomotorickým (Piaget, Inheleiderová, 2007). Kolem čtyř let dítě prochází stadiem lineárním, ve kterém se objevují první konkrétní tvary, např. kruhy nebo hlavonožci. Přibližně v 5 až 6 letech nastupuje fáze tzv. popisného symbolismu, kdy dítě schematicky znázorňuje lidskou postavu. Po něm se pak zhruba v 7 až 8 letech kresba stává spíše logickou než vizuální, tzn., že dítě kreslí to, co o předmětu ví, nikoli to, jak jej vidí. Dítě se snaží o překonání zautomatizovaného schématu a jeho obohacení o další diferencující detaily (Lamserová, 1990). Toto období nazývá Šicková Fabrici (2002) popisným realismem. Ve věku přibližně 9 až 10 let pak nastává tzv. vizuální realismus, ve kterém dítě přechází od kreslení z paměti ke kreslení podle předlohy. „Výtvarný projev dětí z tohoto období svědčí o rostoucí schopnosti analýzy, schopnosti chápat a postihovat vztahy a podstatné znaky celku“ (Lamserová, 1990, p. 13). Objevují se také pokusy o znázornění perspektivy a stínování.

Mezi 11. a 14. rokem přichází určité rozčarování a kritický přístup k vlastní tvorbě, řada dětí se přestává výtvarně vyjadřovat. Zhruba ve 12 letech končí vývoj dětské kresby, definitivně se ztrácí přirozený spontánní výtvarný projev a mění se v projev uvědomělý. Výtvarný projev bez dalšího vedení stagnuje a děti se jím samovolně přestávají zabývat. Po výtvarné stránce se dále vyvíjejí především umělecky nadaní jedinci.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

3

Perout (2005a) ještě definuje fázi adolescentní výtvarné výchovy, která nastupuje od 14 do 17 let. Většina autorů charakterizuje toto období jako krizové, kdy se z prací vytrácí spontánnost, poetičnost, imaginativnost a kresby a malby se postupně stávají konvenčními. (Lamserová, 1990).

Ovšem při své dlouholeté práci s talentovanými žáky na oboru grafický design si všímám skutečnosti, že charakteristiky, které v odborné literatuře popisují výtvarný projev v období adolescence, se příliš neshodují s vývojem, jímž prochází výtvarně nadaní jedinci, kteří si zvolili věnovat se výtvarnému umění profesionálně. Mým cílem tedy mj. bude, popsat některé rozdíly ve vývoji výtvarného projevu, které se objevují mezi talentovanými a netalementovanými adolescenty.

1. SPECIFIKA VÝTVARNÉHO PROJEVU V OBDOBÍ ADOLESCENCE

„V období adolescentní výtvarné výchovy je výtvarná podoba osob a předmětů a jejich vztahů skutečných i možných zobrazena zástupně, pomocí plošného, neiluzivního abstraktního schématu, výtvarné zkratky či stylizovaného symbolu. A to v souladu s abstraktností formálních operací. Výtvarné dílo adolescentů je výsledkem estetické volby, rozhodování i poučenosti.“ (Perout, 2005a, pp. 44,45).

1.1. ADOLESCENCE A VYNOŘUJÍCÍ SE ADOLESCENCE

Termín adolescence pochází z latinského slova *adolescere*, což v překladu znamená dorůstat, dospívat, dozrávat či mohutnět (Macek, 1999). Jako termín označující určité období života člověka bylo toto slovo užito poprvé v 15. století.

Světová zdravotnická organizace (WHO) definuje adolescenci jako období lidského růstu a vývoje, ke kterému dochází v době mezi dětstvím a dospělostí. Podle WHO je tato etapa vymezena 10 a 19 rokem věku a je považována za jedno z kritických přelomových životních období, které se vyznačuje obrovským tempem růstu a také mnoha změnami v různých oblastech života jedince. Jedná se o specifické období lidského vývoje

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

4

charakteristické fyziologickými změnami, hormonální nerovnováhou a komplexním psychosociálním rozvojem (WHO, nedatováno).

V širším pojetí je tedy za adolescenci považováno období od 10 (11) let věku až do zhruba 20–22 let. Někteří autoři klonící se k tomuto pojetí ještě dále adolescenci rozdělují na tři fáze. Období rané (časné) adolescence bývá také někdy označováno jako prepuberta trvá zhruba od 10 (11) do 13 let. Následující období střední adolescence je vymezeno přibližně intervalem 14 až 16 let a nakonec pozdní adolescence spadá přibližně mezi 17. až 20. rok života jedince. Přičemž každá z těchto etap má své osobité charakteristiky (Macek, 1999).

Zhruba první polovina tohoto období, tedy doba přibližně mezi 11. až 15. rokem, bývá v jiném, užším pojetí označována termínem puberta či pubescence. Adolescencí je pak nazývána až životní etapa následující po pubertě, jenž je vymezena zhruba 15. a 20. rokem života. (Vágnerová, 2000; Langmeier, Krejčířová, 1998). Je ale třeba počítat s individuálními přesahy na obě strany tohoto časového limitu. Za počátek adolescence Vágnerová (2000) považuje pohlavní dozrání. Pro adolescenci jsou pak typické především změny osobnosti dospívajícího, psychosociální transformace a proměny jeho sociální pozice. Období adolescence je ohraničeno na počátku ukončením povinné školní docházky (v 15 letech) a dovršeno obvykle absolvováním střední školy (zakončením profesní přípravy a nástupem do zaměstnání či na VŠ), což se děje nejčastěji okolo 19. roku.

V několika posledních desetiletích však dochází k posouvání horní věkové hranice adolescence směrem vzhůru, čímž se prodlužuje celková doba přípravy na dospělost. Souvisí to zejména s prodlužující se dobou formálního vzdělávání a s celkovou proměnou životního cyklu (Macek, 1999). Právě trend elongace doby studia a rostoucí nezaměstnanost vedou k opožděnému zapojování mladých lidí do života společnosti a k setrvávání v závislém postavení vůči rodičům. Dá se říci, že mezi adolescencí a dosažením plné, objektivně i subjektivně prožívané dospělosti, vzniká nové období, které je v poslední době zkoumáno. Americký psycholog Jeffery Jensen Arnett o něm hovoří, jako o „Emerging adulthood“ (Arnett, 2007; Arnett, Taber, 1994).

Arnett a Taber (1994) navrhují zcela novou koncepci pohledu na přechod od adolescence k dospělosti. Arnett tvrdí, že řada mladých lidí ve věku mezi 18. a 25. rokem má pocit, že již nejsou dospívajícími adolescenty, ale na druhou stranu se ještě necítí ani jako

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

5

plně dospělí. Jím používaný termín pro toto období „*emerging adulthood*“ lze pravděpodobně přeložit jako „*vynořující se dospělost*“, kteréhož výrazu používají i někteří čeští autoři zabývající se touto teorií (Macek, Bejček, Vaníčková, 2007; Mikauš, 2007).

Vzhledem k tomu, že v současné době není podmínkou započít středoškolské studium bezprostředně po ukončení povinné školní docházky, můžeme se v některých případech setkat na střední škole i se studenty, kteří již spadají do této vývojové skupiny.

Tzv. vynořující se dospělost je samotnými mladými lidmi prožívána jako životní etapa „mezidobí“, pro niž je charakteristická určitá nestabilita, hledání vlastní identity a také výrazné zaměření na sebe. Zároveň se před mladými lidmi otevírá velká škála možností a voleb.

V naší práci se souhlasně s Vágnerovou (2000) přikláníme k periodizaci, podle které je adolescence druhou fází dospívání, navazuje na pubescenci (11–15 let) a trvá přibližně od 15 do 20 let s určitou individuální variabilitou.

Souhlasíme také s Arnettem (Arnett, 2007; Arnett, Taber, 1994) v tom, že je třeba v současné době rozšířit období adolescence o další etapu tzv. *emerging adulthood* (*vynořující se dospělost*), která trvá zhruba od (18) 19 do 25 (29) let.

1.2. VÝTVARNÝ PROJEV V OBDOBÍ ADOLESCENCE

Jak jsme již dříve uvedli, výtvarný projev přestal být okolo dvanáctého roku spontánní, a proto již není možné v tomto období používat kresbu jako metodu pro hodnocení celkové úrovně kognitivních schopností. Způsob nazírání a chápání světa v závislosti na vývoji se změnil, a v kresbě se nyní v mnohem větší míře projevují jiné schopnosti a vlastnosti (Vágnerová, 2000). Nicméně, při uvolněné expresivní tvorbě se u dospívajících projevuje bohatost jejich duševního života a analýzou jejich díla můžeme zjistit mnohé o jejich osobnosti. Po výtvarné stránce se dále vyvíjejí především umělecky nadaní jedinci a je zde velmi důležité metodické vedení zkušeným výtvarným pedagogem.

Lowenfeld tento věk nazývá obdobím rozhodování, ve smyslu schopnosti rozhodovat a řešit vlastní tvorbu na základě estetického poučení a vkusu (Perout, 2005b). V tomto období již lze s relativní jistotou rozpoznat talent. Naplno se projevuje estetické cítění a subjektivní výtvarný názor. Jedinec má již také schopnost analýzy a syntézy, je schopen abstrahování,

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

6

zevšeobecnování a stylizace, což jsou operace velmi důležité právě také pro studium grafického designu.

Adolescence je i z hlediska výtvarného projevu obdobím rozporů. Nastupuje období prudkého vývoje. Mladý člověk je zahlcen nejrůznějšími novými emocemi, které má potřebu řešit a také vyjádřit. Výtvarná tvorba se zdá být k tomuto účelu ideální. Ovšem, v období dospívání také vstupuje do hry velmi silné kritické myšlení, a to mladému člověku do jisté míry brání, aby zcela spontánně vyjádřil, co cítí a prožívá. Dospívající si nejsou jisti svou tvorbou, bývají k ní často velmi kritičtí. Proto je adolescence považována za krizové období uměleckého vývoje. Výtvarné práce jsou méně spontánní než v dřívějších obdobích, studenti nad tvorbou velmi přemýšlejí a často je svazuje i obava z neúspěchu. U některých úzkostnějších, třeba i talentovaných studentů, dokonce můžeme pozorovat velice často jakousi křeč, jež jim nedovoluje se uvolnit a jejich práce z tohoto důvodu postrádají výraz, emoce. Spoutává je strach z nezdaru, který jim nedovolí, aby dali průchod tomu, co cítí. Pocity jsou pod stálým dohledem racia.

Mladí lidé, kteří se rozhodli vydat na dráhu profesionálních výtvarníků, se již v období dospívání snaží dosáhnout dokonalosti „skutečného“ umění. V některých případech jsou už také schopni podat velmi profesionální výsledky. Pokud ovšem student nemůže dosáhnout toho, co vnímá jako dobré umění, zažívá obvykle silné pocity frustrace. Některé dospívající dokonce neúspěch natolik odradí, že se nakonec výtvarné tvorbě přestanou věnovat.

1.1. VÝZNAM VÝTVARNÉ TVORBY PRO VÝVOJ ADOLESCENTA

Krása a umění jsou důležitým prostředkem při vytváření osobnosti mladého člověka, rozvíjí se tímto jeho morální a estetické citění. V období adolescence dochází k určitému zvroucnění a prohloubení – především jedná-li se o city lásky, ale také o city estetické – a to vlivem zkušeností a rozhledu. Mladý člověk dokáže vnímat krásu, a pokud se toho výchovně využije, stává se tak umění velmi důležitým činitelem při utváření osobnosti adolescenta (Kuric, 2001).

Umění má velký význam při rozvíjení a kultivaci citů dospívajících, především díky bezprostřednímu působení na city a jejich prožívání. Svou specifickou formou a také obsahovým zaměřením napomáhá hlouběji poznávat skutečnost, poukazovat na problémy a klást

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

7

otázky. Usiluje o dosažení nejvyšších lidských a společenských hodnot, jako je dobro, krása a pravda (Taxová, 1987).

Výtvarná tvorba je tedy určitou formou komunikace, způsobem, jak ventilovat emoce a zároveň sdílet prožitky, názory i zkušenosti. Může adolescentům pomoci vyjádřit jejich pocity, postoje ke světu i vztah k sobě samému. Zároveň je pro tvůrce nástrojem k poznání sebe sama. Studenti velmi rádi diskutují o své tvorbě, velice je zajímá názor učitele i vrstevníků. Také mají obvykle potřebu se sami ke své tvorbě vyjádřit, pokud k tomu mají příležitost. Proto je důležitým momentem výtvarné tvorby také sebereflexe. Mladý člověk může zpětnou analýzou svého díla odhalit například některé své problémy nebo pohnutky svého chování, které si dříve neuvědomoval.

Také pedagog by si měl celého tvořivého procesu všimat, neboť mu dává nahlédnout do vnitřního světa studenta, pomáhá mu lépe porozumět pocitům dospívajícího. Pro okolí (učitele, rodiče, přátele apod.) může být právě výtvarná tvorba prostředkem k poznání osobnosti adolescenta.

Zájem druhých o svou tvorbu vnímají dospívající jako zájem o sebe sama. Výtvarný projev vnímají adolescenti jako součást své osobnosti. Proto také bývá kritika volné výtvarné tvorby často vnímána velmi citlivě. Pro studenty je poměrně jednodušší přijímat kritiku, která se týká školních prací. Ty totiž většinou nebývají vnímány tak osobně jako spontánní volné vyjádření. To ale neznamená, že bychom studenty neměli upozorňovat na chyby. Naopak, kritika je důležitá pro jejich další rozvoj. Zpětná vazba by však kromě kritiky měla zahrnovat i podporu, aby studenti získali jistotu, že práci zvládnou, že „na to mají“.

„Proniknout do světa umělcových představ vůbec neznamená vzdát se představ svých. Odpověď, kterou hledáme, je tedy obsažena už v otázce samé – máme i mít na mysli zároveň potřeby přirozeného rozvoje duševních schopností, musíme volit cestu, jež má na zřeteli obojí. Tedy nechat růst a vychovávat.“ (Uždil, 2002, p. 84).

Pro mladého člověka je důležitý sám proces tvoření, může se něco nového dozvědět nebo něco nového zažít. Dostává se do nových situací, se kterými si musí poradit, naučit se hledat řešení. Stává se tím pružnějším a je lépe připraven na složité situace. Právě proto, že

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

vlastní tvorba vyžaduje umět se rozhodnout a nést za svá rozhodnutí odpovědnost, podporuje nezávislost a sebedůvěru.

1.1. STUDIUM GRAFICKÉHO DESIGNU V OBDOBÍ ADOLESCENCE

Grafický design je umělecký obor, který spadá do oblasti vizuální komunikace. Ve srovnání s jinými druhy umění má poměrně krátkou historii, ale i přes toto své mládí je to umění s masivním dopadem na společnost. Grafický design je všude kolem nás a dennodenně na nás působí. Ovšem zároveň také velmi citlivě reflektuje nejrůznější vlivy ve společnosti.

Abychom dokázali posoudit skutečný dopad grafického designu a pochopit, proč je důležité věnovat velkou pozornost vzdělávání v této oblasti, musíme si uvědomit, že je to umělecká disciplína, která je snad nejvíce ze všech spjata s nejrůznějšími aspekty lidského bytí, a že grafický design je mnohem více než jiné oblasti umění založen na přesvědčování – psychickém, logickém, estetickém i emocionálním.

„Grafický design je všude, je tichým společníkem naší každodennosti, banality všedního dne stejně jako exkluzivity vizuálních zážitků. S artefakty grafického designu se neustále konfrontujeme, aniž bychom si to pokaždé uvědomovali“ (Přidalová, 2011).

Na oblast grafického designu je třeba nutně nahlížet v mezioborovém kontextu. Nemůžeme jej vidět pouze jako jeden z oborů užitého umění, ale jako dynamické propojení umění v podstatě se všemi ostatními součástmi lidské společnosti, jako jsou nejrůznější společenské jevy a problémy, politická či hospodářská situace atd. „Grafický design je nedílně svázán s konkrétní oblastí, která mu dává příslušný obsah“ (Přidalová, 2011).

Není snadné zorientovat se v tak složité oblasti, jakou grafický design bezpochyby je. Situaci komplikuje i skutečnost, že projevy grafického designu jsou velmi různorodé. Jak jsme již zmínili, tato oblast živě reaguje na celkový vývoj a zejména pak na vývoj v oblasti nových technologií. K dosažení co nejpřesvědčivějších výsledků využívá grafický design skutečně nejmodernější média, materiály a techniky, které se nabízejí. Díky využití nových médií již není omezen na komunikaci pouze prostřednictvím textu a obrazu, ale k dispozici je mu nyní i pohyb, zvuk, světlo, animace apod.

Grafický design je tedy oblast užitého umění, kde umělci primárně nejde o spontánní výtvarné vyjádření. Naopak, tvorba v oblasti grafického designu je z velké části velmi

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

9

racionální a promyšlená. Studenti musí ovládnout celou řadu různých výtvarných pravidel, která se týkají kompozice, volby písma, barev apod. Pedagog by měl studenty především důrazně vést k tomu, aby byli postupně schopni samostatně výtvarně myslet, a aby dokázali nabyté zkušenosti uplatnit při tvorbě vlastních grafických návrhů.

Grafici vytvářejí vizuální koncepty, a to buď ručně, nebo pomocí počítačového softwaru. Sdělují myšlenky, které mají inspirovat, informovat nebo zaujmout komunikanta. Studenti by se měli naučit syntetizovat informace a hledat inovativní způsoby, jak prezentovat své nápady. Spolu s výtvarným vzděláváním musí grafici rozvíjet také své verbální, vizuální a písemné komunikační dovednosti, protože dobrý grafický design je založen především na dobré komunikaci.

1.2. ŠKOLNÍ VÝTVARNÉ ČINNOSTI A VOLNÁ TVORBA STUDENTŮ

Ovšem školní práce a volná domácí tvorba, to jsou v podstatě dva odlišné světy. Pochopitelně i jejich význam pro rozvoj osobnosti studenta je poněkud rozdílný. Řada studentů, kteří studují umělecky zaměřené školy, se věnuje své volné tvorbě a s oblibou své práce představuje svým přátelům na sociálních sítích. Tyto práce považuji za velmi cenný výzkumný materiál a hodlám se jimi v tomto článku krátce zabývat. Více prostoru jejich výzkumu pak věnuji ve své dizertační práci.

Oslovila jsem několik svých studentů, aby zodpověděli krátký dotazník ohledně některých jejich mnou vybraných prací nalezených na Facebooku a získala jsem velmi zajímavé odpovědi, které dále využiji při zkoumání volné tvorby výtvarně nadaných adolescentů.

V popředí zájmu studentů v adolescentním věku je sebepoznání a sebevyjádření. Racionální školní výtvarná práce pod vedením pedagoga je schopna uspokojit tyto potřeby jen z malé části. Proto je velmi důležité, aby studenti měli prostor i pro svou vlastní volnou tvorbu, a aby měli též možnost o ní hovořit s pedagogem a s vrstevníky. Tyto rozhovory jim mohou poskytnout zpětnou vazbu, která je pro jedince v tomto věku nadmíru důležitá. Důležitost zpětné vazby dokazují také odpovědi studentů na otázku, která jim byla položena v již výše zmíněném dotazníku: „Co tě vedlo k tomu, že ses podělil(-a) o svá díla s přáteli na Facebooku?“

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

10

„Byl to pokus o konverzaci, diskuzi s někým kdo je stejného věku a má ke mně blízko. Samozřejmě to asi byl i exhibicionismus ukrytý ve mně a potřeba alespoň šokovat diváka, který by se namátkou probíral albem“ (Marek).

„Chtěla jsem slyšet názor kamarádů na toto dílo, popřípadě radu co jsem měla udělat jinak“ (Gabka).

Je tedy velmi žádoucí, aby se studenti grafického designu kromě práce na školních výtvarných úkolech věnovali také své vlastní, spontánní tvorbě, kterou si mohou kompenzovat určitý nedostatek volného výtvarného vyjádření ve školní práci. Oba způsoby tvorby působí poněkud jiným způsobem na rozvoj výtvarné osobnosti dospívajícího. Zkušenosti získané při své volné tvorbě může student bohatě zúročit i při tvorbě grafických návrhů, díky čemuž mohou být originálnější a nápaditější. Bohužel se někdy setkáváme u některých studentů s určitou neschopností tyto dvě oblasti výtvarné tvorby smysluplně propojit.

V dotazníku na otázku: „V čem je podle tebe jiná domácí spontánní tvorba v porovnání se školní prací, kterou vede učitel?“ se objevily například tyto odpovědi studentů:

„Doma mám svůj prostor, uzavřený a odříznutý od veškerého světa, zamknuté dveře, puštěnou hudbu. Absolutní soukromí a volnost, které je i v malém prostoru nekonečným vesmírem mé mysli, protože si můžu dělat, co chci a jak chci, v pohodlí. Ve škole se dělím o třídu, kreslírnu nebo lavici se spolužáky, a nemůžu být tak spontánní ani uvolněný. A každý můj počín je komentován a posuzován jak spolužáky, tak učitelem“ (Marek).

„Člověk je víc uvolněný, když si dělá kresby, malby, cokoli jen tak pro sebe. Začne ho to víc bavit, než když je pod tlakem učitelů. Vždycky mi připadalo, a to i teď na vysoké škole, že učitel chce studentovi vnutit své názory a svůj styl umění. Ale student zabývající se uměleckými věcmi by měl mít především svůj názor a šířit díky těmto dílkům své pocity“ (absolventka Gabriela).

„Myslím si, že rozdíl je opravdu, opravdu velký. Školní práce podle mého nebude mít nikdy takovou hloubku a nikdy nebude o člověku vypovídat tolik, jako práce, kterou vytvoří spontánně, pod vlivem okolností, událostí nebo jakéhosi duševního rozpoložení. Školní práci bere mnoho z nás jako povinnost, která bývá často nezáživná. Ať už to jsou stylizace, studie atd.... stále to jsou věci, které vznikají většinou pod dozorem učitelů, jejichž názor se mnohdy

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

liší od toho našeho – studentského. A je-li to tak správně? Bůh ví. Samozřejmě, školní práce nás posunou dále po technické i výtvarné stránce, ale nikdy, jak jsem psal již výše, nebudou mít takovou hloubku“ (Miloš).

V rámci výtvarné edukace ve střední odborné škole je podstatné naučit studenty přistupovat k výtvarné tvorbě jako k významnému prostředku vyjádření a komunikace. Zároveň je důležité dospívající učit, že umění druhých jim naopak může zprostředkovat informace o světě kolem, který se oni ze všech sil snaží poznat a pochopit.

ZÁVĚR

Období adolescence je ve vývoji jedince velice důležitým obdobím a zároveň je též obdobím složitým, kdy probíhá velké množství změn na různých úrovních. Výtvarný projev může jistě být skvělým prostředkem sebevyjádření a ventilace pocitů, situace je však komplikována rozvojem kritického myšlení, pod jehož vlivem bývají dospívající se svou tvorbou často nespokojeni a přestávají se výtvarným činnostem věnovat.

Zcela jiný směr nabírá vývoj výtvarného projevu nadaných adolescentů, kteří se rozhodli výtvarné tvorbě věnovat profesionálně, například v oboru grafický design. Studenti se kromě školní výtvarné práce věnují často i své vlastní tvorbě a rádi ji prezentují svým vrstevníkům například i na sociálních sítích. Rádi si čtou reakce svých přátel, které jsou pro ně velice důležitou zpětnou vazbou.

Z odpovědí studentů mj. vyplynulo, že volná domácí tvorba je pro ně významnou protiváhou racionální školní výtvarné práce. Považují ji za součást své osobnosti a zároveň za výborný prostředek k uvolnění, sebevyjádření a komunikaci s okolním světem.

Literatura

ARNETT, Jeffrey Jensen. 2007. Emerging. Adulthood: What Is It, and What Is It Good For? *Child Development Perspectives* [online]. 1 (2) 68–73. [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1750-8606.2007.00016.x/full>.

ARNETT, Jeffrey Jensen and Susan Taber. 1994. Adolescence Terminable and Interminable: When Does Adolescence End? *Journal of Youth Adolescence* [online]. 23 (5)

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

12

517-538. [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: http://www.jeffreyarnett.com/articles/ARNETT_Adolescence_Terminable.pdf.

BABYRÁDOVÁ, Hana. 1999. *Symbol v dětském výtvarném projevu*. Brno: MU. ISBN 80-2010-3360-6.

KURIC, Josef. 2001. *Ontogenetická psychologie*. Brno: CERM. ISBN 80-214-1844-3.

LAMSEROVÁ, Jana. 1990. *Didaktika výtvarné výchovy IV. Výtvarný projev dospívající mládeže*. Praha: SPN. ISBN 80-7066-062-7.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. 1998. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-195-X.

MACEK, Petr. 1999. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-348-X.

MACEK, P., J. BEJČEK a J. VANÍČKOVÁ. 2007. Contemporary Czech Emerging Adults: Generation Growing Up in the Period of Social Changes. *Journal of Adolescent Research* [online]. 22 (4) 444-475. [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://jar.sagepub.com/content/22/5/444.short>.

MIKAUŠ, Ondřej. 2007. *Vynořující se dospělost; Subjektivní vnímání dospělosti a vztah k rodičům v období mezi adolescencí a dospělostí*. Brno. Diplomová práce. MU Brno.

PEROUT, Evžen. 2005a. *Arteterapie se zrakově postiženými*. Praha: Okamžik. ISBN 80-903247-9-7.

PEROUT, Evžen. 2005b. Viktor Lowenfeld a jeho pojetí ontogeneze dětské kresby a malby. *Arteterapie (časopis České arteterapeutické asociace)*. 2 (9) 27–32. ISSN 1214-4460.

PIAGET, Jean a Bärbel INHELEDEROVÁ. 2007. *Psychologie dítěte*. 5. vyd. Praha: Portál. ISBN: 80-7367-263-4.

PŘIDALOVÁ, Kateřina. 2011. Designreader.org paradoxy grafického designu a vizuálních studií. *Fresh Eye* [online]. [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://fresh-eye.cz/designreader/2011/10/>.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

13

ŠICKOVÁ FABRICI, Jaroslava. 2002. *Základy arteterapie*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-408-4.

ŠVANCARA, Josef a kol. 1980. *Diagnostika psychického vývoje*. 3. vydání. Praha: Avicenum.

TAXOVÁ, Jiřina. 1987. *Pedagogicko – psychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: SPN.

UŽDIL, Jaromír a Igor ZHOŘ. 1964. *Výtvarné umění ve výchově mládeže*. Praha: SPN. ISBN 14-031-64.

UŽDIL, Jaromír. 2002. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-599-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2000. *Vývojová psychologie: Dětství dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

WHO, nedatováno. Adolescent development. *World Health Organization* [online]. [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/dev/en/.

Title: The particularities of adolescents' art education in graphic design at secondary vocational schools

Abstract: The paper deals with certain particularities in secondary vocational art education, which is carried out during the period of adolescence. It characterizes this development period, and maps the peculiarities of adolescents' art education and their creative expression. The paper also contrasts the previous development period and adolescent art education and creativity. In addition, it notices the differences in the visual expression of adolescents who choose to devote themselves to art professionally, and those who devote themselves to art in their spare time. Attention is also paid to comparison of spontaneous creative expression and artistic works emerging in a rational manner under the guidance of a teacher.

Toto je pracovní nerezencovaná verze konferenčního příspěvku.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

14

Key words: adolescence, secondary art education, vocational art education, graphic design, art creativity in adolescents.

Autor

Mgr. Lenka Kašpárková

KVV PdF UP

Umělecké centrum

Univerzitní 3-5

771 00 Olomouc

kasparkova.lenka@volny.cz

Příspěvek ani jeho souvisejší pasáže nebyly publikovány a nebyly odevzdány k publikování v jiném časopisu, sborníku nebo monografii.